

Herdenking 14 augustus 2015 - Tweede Kamer Openingswoord van mr Jan Kees Wiebenga

(voorzitter Stichting Herdenking 15 Augustus 1945)

Geachte voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer,

Geachte vertegenwoordigers van de Aangesloten Organisaties van de Stichting Herdenking 15 augustus 1945,

Geachte aanwezigen,

In mijn openingswoord zal ik eerst aandacht besteden aan de gebeurtenissen in 1945, zoals bekend nu 70 jaar geleden.

Daarna zal ik ingaan op het internationale karakter van de herdenking van morgen, van het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Maar voor ik dat doe, wil ik hier één persoon naar voren halen van al die landgenoten, die tijdens de Japanse bezetting blijf hebben gegeven van zoveel moed, dapperheid en doorzettingsvermogen. Op 28 maart van dit jaar overleed mevrouw Coosje Ayal. Zij groeide als dochter van een bestuursambtenaar, afkomstig uit Ambon, op in Nederlands Nieuw Guinea. Toen de Japanners daar in april 1942 landden, vluchtte een aantal manschappen onder leiding van kapitein Willemsz Geeroms het oerwoud in om van daaruit een guerilla te voeren. Deze verzetsstrijd zou uiteindelijk twee en een half jaar duren, voordat in oktober 1944 contact met geallieerde troepen tot stand kwam, en zij naar het inmiddels in Amerikaanse handen zijnde Hollandia konden terugkeren. De verzetsgroep heeft vele ontberingen en grote verliezen geleden. Slechts 17 man heeft deze operatie overleefd. Mevrouw Coosje Ayal was één van hen. Zij heeft vele onderscheidingen gekregen, waaronder het Kruis van Verdienste. Zij was een held.

Haar heb ik nu naar voren gehaald, maar zij symboliseert de zeer velen, die ieder op hun eigen wijze niet berust hebben in het leed, dat door de Japanners is aangedaan.

2015

Net als vorig jaar wil ik, als ik over het oorlogsjaar 1945 spreek, beginnen met de observatie, dat het ogenschijnlijk zomaar gaat over een paar losse mededelingen. Maar tezamen geven deze een beeld van de ellende van de oorlog, van de volstrekte onmogelijkheid voor gewone mensen om een gewoon leven te leiden. Van het ontregelde maatschappelijke leven en van de grote aantallen slachtoffers.

In begin 1945 wordt door de geallieerden voorrang gegeven aan de opmars naar Tokio. Daardoor is er van een terugkeer van de geallieerde troepen op Java voor het einde van de oorlog geen sprake meer. In de kampen neemt de sterfte toe. Hongeroedeem is niet zeldzaam meer.

Vijf mei is de Bevrijdingsdag van Nederland. In diezelfde maand begint het Japanse bestuur op Java eigendommen van Nederlanders over te dragen aan Indonesiërs. Begin juni wordt in het vrouwenkamp Tjideng (Batavia) om een futiele reden al het eten weggegooid, waarna twee dagen lang niets verstrekt wordt. De verantwoordelijke commandant, luitenant Sodei, wordt daarna overgeplaatst. Hij is na de oorlog ter dood veroordeeld.

In juli 1945 landen de geallieerde troepen in Balikpapan. En dan wordt het augustus. Op 6 augustus valt de eerste atoombom op Hiroshima. U weet het allemaal. Op 9 augustus de tweede atoombom op Nagasaki. Op 14 augustus aanvaardt Japan de eis van onvoorwaardelijke overgave. Precies ook op die dag is de Pakan Baroe-spoorweg, waaraan duizenden krijgsgevangenen moesten werken, gereed. Velen van hen hebben dat niet overleefd. In de middag van 15 augustus (Japanse tijd) deelt Keizer Hirohito persoonlijk per radio de overgave mee. Op Java wordt dat echter pas op 21 augustus openbaar gemaakt. Ondertussen is de toestand in vele kampen erbarmelijk. En daarbuiten is het vaak niet veel beter. In de eerste weken na de Japanse overgave vallen nog steeds veel slachtoffers. Pas op 15 september komen de eerste Britse militairen aan in Tandjong Priok. Pas op 29 september wordt de Nederlandse vlag te Batavia weer gehesen. Inmiddels was een tijdperk van verwarring, strijd en nieuwe ellende begonnen, de Bersiap. De Tweede Wereldoorlog was over. Het dekolonisatieproces was begonnen. Tot zover de gebeurtenissen in het laatste oorlogsjaar.

De Tweede Wereldoorlog

Het einde van de Tweede Wereldoorlog is nu 70 jaar geleden. Hoe actueel is het om dat maar steeds te blijven herdenken. Laten wij eens even kijken naar de wereld van onze tijd. Om te beginnen zijn wij niet de enigen die de capitulatie van Japan morgen herdenken. In Engeland is het morgen V.J. Day, de Victory over Japan Day. Er vindt een parade plaats op Whitehall, in aanwezigheid van de regering, veteranen en andere betrokkenen. Ook in Australië en Korea vinden herdenkingen op 15 augustus plaats. In Amerika is de herdenkingsdag 2 september; de dag waarop de Acte van Overgave werd getekend aan boord van het Amerikaanse oorlogsschip Missouri, in de baai van Tokio. In China vindt de herdenking plaats op 3 september.

Morgen zal de Japanse premier Abe een verklaring afleggen. De inhoud daarvan is van groot belang voor de verhoudingen in Azië, tussen Japan, China en Korea, maar net zo goed in Rusland en hier in Europa. Niet iedereen is er gerust op. In de media verschijnen berichten dat de verklaring vooral "toekomstgericht" zal zijn. Maar misschien is er toch iets in beweging aan het komen in Japan. Ik wijs erop dat onlangs, op 21 juli, het bedrijf Mitsubishi officieel zijn excuses heeft aangeboden voor het inzetten van krijgsgevangenen voor dwangarbeid in de Tweede Wereldoorlog. Dat gebeurde in het Simon Wiesenthalmuseum in Los Angeles in Californië in het bijzijn van onder meer James Murphy, een 94-jarige Amerikaan die in de kopermijn van Mitsubishi dwangarbeid moest verrichten, en daar in een van de gevangenkampen verbleef. Over die kampen zei Murphy: "Het was pure slavernij: geen eten, geen medicijnen, geen kleding en geen sanitaire voorzieningen".

Uit dit alles blijkt dat de Tweede Wereldoorlog nog niet zo ver weg is als sommigen denken. Ruim een jaar geleden, nota bene op 8 maart (1942, de capitulatie van het voormalig Nederlands Indië) vond een conferentie plaats over de samenhang in de Tweede Wereldoorlog tussen Europa en Azië. Een van de vragen die mij gesteld werden om te bespreken was de vraag, of het herdenken en herinneren geholpen heeft de wereld veiliger/vredelievender te maken en hoe je dat in het heden plaatst. Daarover een paar opmerkingen.

De herdenking op 15 augustus gaat juist dààrvoor: over de wereldschaal van de oorlog. Er was destijds een tripolaire wereld: met aan de ene kant de Asmogendheden (Duitsland/Italië/Japan) en met aan de andere kant de Geallieerden (ik noemde ze al) en de Sovjet-Unie. Na WO II volgde de zogeheten Koude Oorlog/een bipolaire wereld. Door de ineenstorting van de Sovjet-Unie in 1991 werd de wereld monopolair, met Amerika als enig overgebleven supermacht. Juist in dit jaar, na twee door Amerika verloren oorlogen (Vietnam en Irak), gevoegd bij de stagnerende oorlog in Afghanistan, staat ons een nieuwe wereldordening te wachten. Die van een multipolaire wereld, waarin een achttal beschavingen (waaronder drie in Azië, te weten India, China en Japan) naast elkaar moeten zien samen te leven (Sam. Huntington – (The Clash of Civilizations – 1997)).

Ik voeg daar aan toe de onrust in onze eigen nabijheid: de ineenstorting van de Arabische wereld en een nationalistischer wordend Rusland. In deze onzekere wereldordening zullen de jongeren moeten leven. Het is onontbeerlijk om daarbij van de herinneringen van de Tweede Wereldoorlog weet te hebben. Er weet van te hebben dat die rampzalige wereldordening toen, 70 jaar geleden, eindigde. Een wereldordening waarin Duitsland en Japan onnoemlijk leed hebben aangericht. Het is ook daarom dat onze herdenking niet alleen een Indische herdenking is; zij is tevens een herdenking voor alle Nederlanders, ook voor hen die in Europa al bevrijd waren. Een nationale herdenking. Het is daarom dat er op 15 augustus gevlagd wordt.

Ik noem een voorbeeld, in het verlengde van wat ik net over het bedrijf Mitsubishi zei. Het speelt in Nagasaki. Hoog boven de stad bevindt zich tegenwoordig een uitkijktoren. Van daar uit kan men dichtbij het deel van de stad zien waar de atoombom viel. Verderop kan men zien waar Decima ligt, van waaruit Nederland als enige westerse mogendheid meer dan twee eeuwen, van 1640 tot 1860, vreedzame betrekkingen met Japan heeft onderhouden. Verderop heeft men zicht op de scheepswerf van Mitsubishi bij de haven. Daar hebben ook Nederlandse krijgsgevangenen dwangarbeid verricht. Ook daar zijn velen van hen omgekomen. Ik noem één van hen, bij wijze van eerbetoon. Het is de heer H.V. Mierop. Een Indische Nederlander. In de slag op de Javazee had hij als drenkeling olie binnengekregen, waardoor een long minder goed werkte. In Makassar was hij als krijgsgevangene zo hard geslagen, dat een nier beschadigd was. Van Makassar werd hij naar het kamp Fukuoka bij Nagasaki getransporteerd. Toen de atoombom ontplofte werkte hij in een schip op deze scheepswerf. Hij zag de paddenstoelwolk opstijgen; de afstand was ongeveer 9 km. Hij raakte gewond aan zijn benen. Dit is beschreven in het boek "Fat man in Nagasaki". Wie van de jongeren weet zonder uitleg wat dat betekent? Dat "Fat man" de tweede atoombom was; dat er destijds vele Nederlanders ook in Japan zelf dwangarbeid verrichtten? En over het leed dat hen overkwam?

De Stichting Herdenking

Ik rond af met een paar woorden over de Stichting Herdenking zelf.

Opgericht in 1980, vijfendertig jaar na de Tweede Wereldoorlog én 35 jaar geleden. Om die twee redenen heeft de Stichting twee bijzondere activiteiten ontwikkeld.

Om te beginnen de introductie van een symbolisch draaginsigne, geïnspireerd op de Indische jasmijn, de melati. Een bloem die kwetsbaar is, maar ook staat voor verbondenheid en nieuw leven. Verbondenheid met allen die gevallen zijn; met allen die wij herdenken. Daarom ook worden morgenkransen gelegd, niet alleen hier in Den Haag, maar ook in Indonesië, Thailand, Birma, Singapore, Hong Kong, Japan en Australië.

Het tweede bijzondere project dat in dit bijzondere herdenkingsjaar is ontwikkeld is het gedenkboek onder de titel "Gedeeld verleden"; Mijn herinnering, jouw verhaal". Daarin zijn vele herdenkingstoespraken en andere bijdragen gebundeld en wordt een overzicht gegeven van wat er zich in de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost Azië heeft afgespeeld. Opdat wij niet vergeten. Morgen zal ik het eerste exemplaar aanbieden aan ZM de Koning. Het boek verschijnt dit najaar.

Tenslotte streeft het bestuur ernaar om ook een Engelstalige versie van de website van de Stichting Herdenking tot stand te brengen, mede in verband met het internationale karakter van ook onze herdenking van het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Ik wens U een zinvolle herdenking toe.